

Халатур С.М.
кандидат економічних наук, доцент,
викладач кафедри фінансів і банківської справи
Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

ФОРМИ ВЗАЄМОДІ ЕЛЕМЕНТІВ СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Анотація

Подолання спаду виробництва, масштабна модернізація та відновлення відтворювального процесу в усіх його ланках є найбільш важливими проблемами сучасної економіки України. Усе це відбувається водночас із повною відсутністю або нестачею власних обігових коштів, низькою ліквідністю активів вітчизняних підприємств, застарілою матеріально-технічною базою та недосконалою законодавчою базою, що тією чи іншою мірою регламентує їх діяльність. Від ефективного та раціонального використання основних виробничих фондів значною мірою залежать фінансовий стан підприємства та його виробничо-господарська діяльність. Ефективне використання основних фондів приводить до збільшення обсягу виробництва. Отже, на перший план у роботі підприємства виходить саме питання ефективності, і саме від його вирішення залежать фінансовий стан підприємства та його конкурентоспроможність на ринку. Чимало вітчизняних і зарубіжних науковців присвятили свою діяльність вивченню питань щодо визначення та аналізу елементів стратегічного розвитку сільського господарства. Теоретичні та практичні аспекти цього питання висвітлені А.А. Денисенко [2], М.Я. Дем'яненко [3], О.І. Ковтун [5], П.М. Макаренко [6], Н.М. Феценко [7]. У роботі визначено принципи, які мають бути каркасом під час моделювання конкретних елементів державного регулювання розвитку АПК України в умовах євроінтеграції.

Халатур С.М.
кандидат економічних наук, доцент,
викладач кафедри фінансів і банківської справи
Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

ФОРМИ ВЗАЄМОДІ ЕЛЕМЕНТІВ СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Анотація

Подолання спаду виробництва, масштабна модернізація та відновлення відтворювального процесу в усіх його ланках є найбільш важливими проблемами сучасної економіки України. Усе це відбувається водночас із повною відсутністю або нестачею власних обігових коштів, низькою ліквідністю активів вітчизняних підприємств, застарілою матеріально-технічною базою та недосконалою законодавчою базою, що тією чи іншою мірою регламентує їх діяльність. Від ефективного та раціонального використання основних виробничих фондів значною мірою залежать фінансовий стан підприємства та його виробничо-господарська діяльність. Ефективне використання основних фондів приводить до збільшення обсягу виробництва. Отже, на перший план у роботі підприємства виходить саме питання ефективності, і саме від його вирішення залежать фінансовий стан підприємства та його конкурентоспроможність на ринку. Чимало вітчизняних і зарубіжних науковців присвятили свою діяльність вивченню питань щодо визначення та аналізу елементів стратегічного розвитку сільського господарства. Теоретичні та практичні аспекти цього питання висвітлені А.А. Денисенко [2], М.Я. Дем'яненко [3], О.І. Ковтун [5], П.М. Макаренко [6], Н.М. Феценко [7]. У роботі визначено принципи, які мають бути каркасом під час моделювання конкретних елементів державного регулювання розвитку АПК України в умовах євроінтеграції.

Вступ. Аграрний сектор України з його базовим складником сільським господарством є системоутворюючим у національній економіці, формує засади збереження суверенності держави – продовольчу та у визначених межах економічну, екологічну та енергетичну безпеку, забезпечує розвиток технологічно пов'язаних галузей національної економіки та формує соціально-економічні основи розвитку сільських територій.

Окрім стабільного забезпечення населення країни якісним, безпечним, доступним продовольством, аграрний сектор України, безперечно, спроможний на вагомий внесок у вирішення світової проблеми голоду.

Подальше входження до світового економічного простору, посилення процесів глобалізації, лібералізації торгівлі вимагають адаптації до нових та постійно змінних умов, а відповідно, й подальшого вдосконалення аграрної політики.

Український аграрний сектор із потенціалом виробництва, що значно перевищує потреби внутрішнього ринку, є ланкою, що, з одного боку, може стати локомотивом розвитку національної економіки та її ефективної інтеграції у світовий економічний простір, а з іншого – зростання доходів, задіяного в аграрній економіці сільського населення, що становить понад третину всього населення країни, дати мультиплікативний ефект у розвитку інших галузей національної економіки.

Стратегія розвитку аграрного сектору економіки України спрямована на формування ефективного соціально спрямованого сектору економіки держави, здатного задовольнити потреби внутрішнього ринку та забезпечити провідні позиції на світовому ринку сільськогосподарської продукції та продовольства на основі закріплення його багатокладності, що на даному етапі розвитку вимагає пріоритету формування різних категорій господарств (селоутворюючих господарств), власники яких проживають у сільській місцевості, поєднують право на землю із працею на ній, а також – власні економічні інтереси із соціальною відповідальністю перед громадою.

Стратегія визначає мету, стратегічні цілі, принципи розвитку аграрного сектору, орієнтири й пріоритетні напрями та розроблена згідно з Конституцією України та з урахуванням положень законів України «Про державну підтримку сільського господарства України», «Про основні засади державної аграрної політики України на період до 2015 року» та інших законодавчих та нормативно-правових актів, відповідно до яких здійснюється діяльність в аграрному секторі.

1. Принципи розвитку сільського господарства в Україні

Для створення стратегії економічного розвитку необхідно передусім визначити ключові проблеми розвитку аграрного сектору України:

– нерівномірність розвитку різних форм господарювання (укладів) за послаблення позицій середньорозмірного виробника внаслідок створення для різних за розмірами та соціальним навантаженням економічних суб'єктів формально однакових, але не рівних умов господарювання;

– недостатність нормативно-правових засад та відсутність мотивації до кооперації та укрупнення дрібних сільськогосподарських виробників у рамках сільських громад, низька товарність виробництва продукції, ослаблення економічного підґрунтя розвитку сільських громад;

– нестабільні конкурентні позиції вітчизняної сільськогосподарської продукції та продовольства на зовнішньому ринку через незавершення процесів адаптації до європейських вимог щодо якості та безпечності сільськогосподарської сировини та харчових продуктів;

– низькі темпи техніко-технологічного оновлення виробництва;

– ризики збільшення виробничих витрат через зростання зношеності техніки, переважання використання застарілих технологій за зростання вартості невідновлювальних природних ресурсів у структурі собівартості. Метою стратегії розвитку є створення організаційно-економічних умов для ефективного розвитку аграрного сектору на основі єдності економічних, соціальних та екологічних інтересів суспільства для стабільного забезпечення населення країни якісним, безпечним, доступним продовольством та промисловості сільськогосподарською сировиною.

Стратегічні цілі розвитку аграрного сектору:

- гарантування продовольчої безпеки держави;
- забезпечення прогнозованості розвитку та довгострокової стійкості аграрного сектору на основі його багатокладності;
- сприяння розвитку сільських поселень та формування середнього класу на селі через забезпечення зайнятості сільського населення та підвищення їх доходів;
- підвищення інвестиційної привабливості галузей аграрного сектору та фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств;
- підвищення конкурентоспроможності продукції, ефективності галузей, стабільність ринків;
- розширення участі України у забезпеченні світового ринку продукцією сільського господарства та продовольства;
- раціональне використання сільськогосподарських земель та зменшення техногенного навантаження аграрного сектору на довкілля.

Принципи розвитку аграрного сектору:

1. У сфері організації аграрного виробництва:

1.1. Багатокладність за пріоритетності формування селоутворюючих господарств.

До селоутворюючих належать такі форми господарювання:

– сімейні господарства, які базуються переважно на власній праці, ведуть товарне виробництво, орієнтовані на збільшення загального доходу господарства (сім'ї), а тому більше мотивовані до виробництва працемісткої сільськогосподарської продукції;

– сільськогосподарські підприємства різних організаційно-правових форм, включаючи фермерські господарства, які зареєстровані за місцем здійснення господарської діяльності, їх власники проживають у громаді, базуються на переважно найманій праці односельчан.

1.2. Збалансованість розвитку за економічними, соціальними та екологічними критеріями.

1.3. Формування зацікавленого в довгостроковому ефективному господарюванні відповідального виробника/користувача (власника) землі.

2. У сфері формування та здійснення державної аграрної політики:

- пріоритетність аграрного сектору у загальнодержавній економічній політиці;

- упередження загроз продовольчій безпеці та забезпечення її в умовах глобалізації;

- застосування інструментів стратегічного управління розвитком аграрного сектору та оперативного впливу на кон'юнктуру ринку;

- диференційованість підходів до формування умов державної підтримки сільськогосподарських виробників залежно від установлених критеріїв їх діяльності;

- орієнтація на підтримку розвитку кооперації та кластерної організації виробництва;

- розвиток саморегулювання в аграрному секторі, делегування частини повноважень держави щодо регулювання аграрного ринку, у тому числі контролю якості та безпечності продукції;

- формування позитивних довгострокових очікувань сільськогосподарських виробників;

- створення умов для запровадження найкращих за продуктивністю, ресурсомісткістю та енергоефективністю засобів виробництва та технологій;

- стимулювання раціонального аграрного природокористування;

- урахування регіональних умов у розвитку сільського господарства.

Цільові орієнтири реалізації Стратегії (до 2020 р. порівняно з 2015 р.):

1. Макроекономічні показники розвитку галузі:

- збільшення обсягів валової продукції сільського господарства (у порівнянних цінах) у 1,3 рази;

- збільшення обсягів експорту сільськогосподарської продукції та продовольства на 3–4% щорічно;

- зростання середньомісячної заробітної плати працівників сільського господарства до середньої по галузях економіки.

2. Продовольча безпека:

- забезпечення пропозиції основних видів сільськогосподарської продукції та продовольства (зерно, молоко, м'ясо, цукор, яйця, олія соняшникова, овочі) вітчизняного виробництва на внутрішньому ринку на рівні не менше 80% від внутрішнього попиту.

3. Конкурентоздатність:

- зменшення витрат енергетичних ресурсів на 1 т виробленої продукції в середньому на 1–2% щорічно;

- створення та функціонування саморегульованих організацій у всіх агропродуктових ланцюгах;

- збільшення питомої ваги сільськогосподарської продукції, що реалізується за довгостроковими контрактами, у загальному обсязі реалізації на 1% щорічно.

Пріоритетні напрями досягнення стратегічних цілей:

1. Забезпечення продовольчої безпеки держави:

1) формування стратегічних продовольчих запасів держави;

2) забезпечення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції та продовольства відповідно до вимог продовольчої безпеки та можливості реалізації експортного потенціалу;

3) забезпечення якості та безпечності сільськогосподарської сировини та харчових продуктів, дотримання вимог до їх виробництва:

- удосконалення системи сертифікації виробництв та стандартизації продукції сільського господарства, максимальне охоплення системами управління якістю та безпечністю підприємств переробної та харчової промисловості;

- формування мережі лабораторій для визначення якості сільськогосподарської продукції та продовольства;

- делегування частини повноважень із контролю відповідності стандартам сільськогосподарської продукції та продовольства саморегульованим об'єднанням на основі взамовідповідальності;

4) створення системи логістики і забійних пунктів живої худоби та птиці, інших елементів ринкової інфраструктури для дрібних господарств;

5) моніторинг та прогнозування ринку сільськогосподарської продукції та продовольства, реагування на ринкові ризики.

II. Земельні відносини:

1) гарантування захисту прав власності та законних інтересів власників земельних ділянок;

2) створення сприятливих умов для набуття пріоритетного права власності/користування сільськогосподарськими землями особами, які проживають у сільській місцевості та господарюють виключно та переважно власною працею;

3) включення земель сільськогосподарського призначення до ринкового обігу та державне регулювання обігу сільськогосподарських земель, зокрема шляхом:

- поетапного запровадження обігу земель сільськогосподарського призначення:

- на першому етапі – вихід на ринок Державного земельного банку для формування передумов для запровадження вільного обігу земель сільськогосподарського призначення, зокрема шляхом їх консолідації (до зняття мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення);

- на другому етапі – запровадження обігу земель сільськогосподарського призначення на всій території країни;

- поліпшення системи державного контролю у сфері земельних відносин, зокрема шляхом недопущення неконтрольованої зміни цільового призначення;

- **запобігання** спекулятивним операціям у сфері обігу земель сільськогосподарського призначення через заборону перепродажу земельних ділянок протягом певного строку та встановлення диференційного підходу до оподаткування таких операцій;

- **недопущення** монополізації обігу земель сільськогосподарського призначення, зокрема через обмеження площі земель сільськогосподарського призначення, що може знаходитися у власності або оренді однієї особи;

4) удосконалення орендних відносин, зокрема шляхом стимулювання довгострокової оренди земель сільськогосподарського призначення, встановлення мінімального терміну укладання угоди оренди земель сільськогосподарського призначення та визначення умов дострокового їх розірвання, запровадження консолідованої відповідальності колективу орендарів під час надання в оренду консолідованих масивів земель сільськогосподарського призначення;

5) стимулювання раціонального й ефективного використання земель та підвищення рівня екологізації сільськогосподарського землекористування.

III. Фінансова політика:

1) фіскальна політика – створення прозорих інструментів системи оподаткування аграрного сектору залежно від його економічних особливостей та соціальної ролі:

- встановлення режиму оподаткування операцій зі зміни власника земельних ділянок залежно від періоду володіння;

- поетапна трансформація системи оподаткування в аграрному секторі;

- спеціальний режим оподаткування зберігається на період його дії згідно з чинним законодавством;

- розроблення нового інструментарію системи оподаткування сільськогосподарських товаровиробників різних форм господарювання;

2) бюджетна підтримка – забезпечення стабільної системи державної підтримки аграрного сектору:

- запровадження середньострокового бюджетного планування, зокрема системи індикаторів фінансування аграрного сектору;

- надання переваги державній підтримці заходам, що не причиняють неефективного розподілу ресурсів в аграрній сфері;

- запровадження цільової підтримки на поворотній основі з умовою формування відповідальних за цільовий результат господарів;

- перехід до порядків переважно компенсаційних виплат взаємін порядкам виплат по заявочному принципу;

- пріоритет фінансування інноваційно-інвестиційних проектів на засадах державно-приватного партнерства;

- встановлення критеріїв доступу до коштів прямої бюджетної підтримки з урахуванням селотворюючої ролі та вимог агроєкології;

3) фінансово-кредитна політика:

- створення дієвої системи земельної іпотеки;

- розвиток системи кредитного забезпечення аграрного сектору, у тому числі шляхом застосування аграрних розписок та електронних складських свідоцтв.

IV. Регуляторна політика в аграрному секторі:

1. Адміністративне регулювання:

1) формування ефективної регуляторної системи на засадах державно-приватного партнерства, впровадження ризик-орієнтованого підходу під час здійснення державного контролю;

2) делегування частини повноважень із питань регулювання аграрного ринку саморегульним галузевим і агропродуктовим об'єднанням та розширення їх участі у формуванні і реалізації державної аграрної політики;

3) зменшення регуляторного навантаження на агробізнес за рахунок максимального скорочення кількості дозволів та ліцензій;

4) упровадження системи «єдиного вікна» з надання адміністративних послуг для представників аграрного бізнесу.

2. Технічне регулювання:

1) адаптація до вимог ЄС і СОТ технічного регулювання безпечності продукції;

2) підвищення відповідальності галузевих саморегульних, кооперативних об'єднань у здійсненні контролю якості та безпечності продукції, виробленої її членами;

3) обмеження безпосереднього контролю сімейних, малих та середніх господарств, якщо вся продукція реалізується на товарних ринках через кооперативи.

3. Регулювання ринків:

1) відмова від адміністративного регулювання цін та перехід до регулювання обсягів виробництва (на основі продуктових балансів) під час залучення національних галузевих саморегульних об'єднань виробників;

2) стимулювання споживчого попиту через запровадження програм адресної підтримки малозабезпечених категорій населення;

3) зниження ринкових ризиків для суб'єктів господарювання через урізноманітнення ринкових інструментів: страхування, гарантійних фондів, форвардної торгівлі, торгівлі деривативами, електронної торгівлі тощо;

4) вдосконалення системи інформаційно-аналітичного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників, запровадження системи оперативного моніторингу ринку сільськогосподарської продукції та продовольства, розбудова розвинутої системи сільськогосподарського дорадництва.

V. Конкуренентоспроможність продукції сільського господарства та продовольства:

1) створення мотивації до технологічного переоснащення та модернізації галузей аграрного виробництва, у тому числі через стимулювання забезпечення необхідними машинами, обладнанням та виробничою інфраструктурою кооперативних структур;

2) сприяння розвитку галузевих, міжкооперативних об'єднань товаровиробників та підвищення рівня їх відповідальності за формування та дотримання галузевих балансів, за якість і безпечність продукції, виробленої її членами, у тому числі шляхом створення колективних брендів продуктів;

3) запровадження системи узгодження економічних інтересів у ланцюжку «виробництво – переробка – торгівля»;

4) сприяння становленню системи спільної реалізації продукції національного аграрного сектору на цільових зовнішніх ринках;

5) створення умов для поглиблення переробки продукції, яка спрямовується на експорт;

6) формування дієвої інфраструктури аграрного ринку і забезпечення розширеного доступу виробників до організованих каналів збуту сільськогосподарської продукції, зокрема мережі складських та елеваторних потужностей, а також розширення можливостей участі малих форм господарювання в організованому ринку;

7) стимулювання раціонального розміщення і спеціалізації аграрного виробництва відповідно до природно-кліматичних умов;

8) наукове забезпечення інноваційного розвитку, формування партнерських відносин між саморегульованими об'єднаннями сільськогосподарських товаровиробників, державою та галузевою наукою у сфері розвитку насінництва, селекції та племінної справи, техніко-технологічного забезпечення аграрного сектору;

9) сприяння розвитку органічного землеробства, передусім у малих та середніх господарствах.

VI. Розвиток галузей аграрного сектору економіки:

1. Галузі, що потребують пріоритетної підтримки:

1) у тваринництві:

- м'ясне скотарство, свинарство, козівництво, вівчарство, кроликівництво, бджільництво, індиківництво за рахунок мотивації сімейних, малих та середніх господарств і їх кооперативів;

- свинарство у великих господарствах за високого рівня автоматизації та механізації;

- молочне скотарство за рахунок розвитку довгострокових контрактних відносин із молокопереробними підприємствами цільно- та кисломолочного напрямів, виробництва сухого молока (переважно для постачання на експорт);

- молочне скотарство у сімейних, малих та середніх господарствах, їх кооперативах за рахунок становлення і розвитку регіональних торгових марок із виробництва усіх видів сирів, інших молочних продуктів підвищеної доданої вартості;

2) у рибництві:

- розвиток аква- та марикультури на водних об'єктах загальнодержавного та місцевого значення;

- будівництво та підтримка роботи рибопромислового флоту;

3) у рослинництві:

- садівництво, садівництво, виноградарство та непромислове виноробство, овочівництво за рахунок мотивації сімейних, малих та середніх господарств і кооперативів;

4) розвиток харчової та переробної промисловості:

- стимулювання виробництва нових видів продукції (біоетанолу, ріпакової та росової олії) та розширення виробництва дитячого харчування, харчових концентратів.

3. Галузі, що розвиватимуться за рахунок переваг різних форм господарювання:

- виробництво зернових та технічних культур великими господарствами на основі їх стійких зовнішньоекономічних відносин та інтеграції із аграрноторговими, зернологістичними та олійноекспортними підприємствами;

- виробництво зернових у середніх господарствах та в кооперативах за рахунок покращення можливостей для цих учасників в участі в організованому ринку;

- виробництво харчових продуктів на підприємствах стратегічних інвесторів (із відомими на цільових ринках торговими марками);

- розбудова мережі складських та елеваторних потужностей, що надають послуги виробникам зернових та зернобобових за рахунок розвитку організованого ринку;

- розвиток виробництва альтернативних видів енергії, насамперед застосування методів виробництва біопального із культур, продукція яких не використовується з продовольчою метою та на корм.

2. Елементи економічного розвитку сільського господарства та форми їх взаємодії

Об'єктивні складності пристосування сільськогосподарського виробництва до умов ринку ставлять перед державою питання про особливий статус аграрної галузі в межах наявного економічного режиму. Широке обговорення проблем аграрної політики на міжнародному рівні, насамперед питань світової торгівлі сільськогосподарською продукцією, сировиною і продовольством, свідчить про існування у цьому відношенні різних доктрин і в кінцевому підсумку про жорстку економічну боротьбу держав, що дотримуються різних стратегій аграрного розвитку з огляду на власні інтереси.

Ці розбіжності зводяться до протистояння двох підходів, які умовно можна поділити на модель вільної торгівлі (північноамериканську) і модель аграрного протекціонізму (західноєвропейську). Слід зазначити, що названі економічні моделі в чистому вигляді не існують у жодній країні світу.

Найбільш активними прихильниками першої моделі, основний постулат якої зводиться до забезпечення вільної конкуренції товарів на ринку, є Австралія, Канада й особливо США, а також Світова організація торгівлі, в якій США відіграють провідну роль. Це пов'язано переважно з позицією США як провідного виробника й експортера продовольства на світовому ринку для забезпечення максимального розширення збуту власної продукції.

Водночас висока ефективність національного аграрного сектора в США дає йому змогу не побоюватися конкуренції з боку інших країн. До того ж усупереч поширеній думці обсяг державної підтримки сільського господарства в розрахунку на одного товаровиробника в США не нижче, ніж, наприклад, у країнах Європейського Союзу. Іншою є структура цієї підтримки – у США велика її частина припадає на заходи підтримки експорту та стимулювання споживання продукції національного аграрного сектора.

Модель аграрного протекціонізму, якої дотримуються багато інших країн, передбачає здійснення державної підтримки аграрного сектора для забезпечення конкурентних переваг національної сільськогосподарської продукції на ринку. Так, у країнах Європейського Союзу та в Японії основні обсяги державної підтримки спрямовані на пряму підтримку сільськогосподарських товаровиробників. Ці країни також перешкоджають проникненню на свої ринки імпоротної продукції насамперед шляхом установаження особливих вимог до її якості [6, с. 27].

У цілому, незважаючи на наявність різних підходів до ролі держави стосовно аграрного сектора, зарубіжний досвід свідчить, що у більшості провідних країн світу державне регулювання є обов'язковим компонентом аграрної політики. У цих країнах державне регулювання передбачає вирішення таких основних завдань: забезпечення стійкої економічної ситуації в сільському господарстві, стабілізація ринкової кон'юнктури і підтримка прибутковості товаровиробників, допомога в адаптації до нових умов, захист внутрішнього ринку, забезпечення конкурентоспроможності національних товаровиробників на світовому ринку. Практика переконує, що сільське господарство у країнах світу субсидується у великих обсягах із державних і недержавних бюджетів.

Однак цей досвід не був належним чином урахований у процесі реформування аграрного сектора економіки України. Реалізація прийнятої в 90-ті роки моделі ринкових відносин в агропромислому комплексі не забезпечила формування ефективних економічних міжгалузевих відносин, призвела до спаду виробництва, різкого погіршення фінансово-економічних показників діяльності аграрних товаровиробників незалежно від обраної ними форми власності й господарювання. Причиною тому слід уважати недосконалість вивчення принципів державного регулювання розвитку АПК, які застосовувалися у практиці провідних країн.

Оскільки Україною обрано шлях євроінтеграції, то варто орієнтуватися на рекомендації СОТ та Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (FAO), отже, державне регулювання розвитку АПК має базуватися на таких складових елементах економічного розвитку:

– законності, сутність якого полягає в реальності права, тобто в тому, що всі без винятку суб'єкти суспільних відносин мають керуватися принципом суворого дотримання приписів законів та інших нормативних актів, сумлінно виконувати покладені на них юридичні обов'язки, безперешкодно і повною мірою використовувати свої суб'єктивні права;

– недопущенні безпідставного втручання органів державної влади та місцевого самоврядування у вибір форм господарювання та господарську діяльність аграрних товаровиробників, крім випадків, передбачених законами.

Конституція України, Господарський кодекс [5, с. 56], чинне законодавство, яким визначено правовий статус суб'єктів аграрного підприємництва, та інші нормативно-правові акти закріплюють принцип прямої заборони щодо втручання держави у господарську діяльність суб'єктів права власності;

– захисті прав і свобод аграрного підприємництва. Указом Президента України «Про заходи щодо забезпечення підтримки та дальшого розвитку підприємницької діяльності» від 15.07.2000 передбачено низку заходів, спрямованих на вдосконалення нормативно-правового забезпечення аграрного підприємництва, що передбачає усунення правових та адміністративних перешкод на шляху розвитку підприємництва, обмеження втручання державних органів у підприємницьку діяльність, створення сприятливих правових засад функціонування агробізнесу. Загальновідомо, що ефективність правового регулювання суспільних відносин безпосередньо залежить від його відповідності об'єктивним закономірностям існування й розвитку останніх;

– стабільності. Забезпечує необхідний вплив на розвиток АПК для вирівнювання підйомів і нівелювання спадів ділового циклу, стримування безробіття, підтримки економічного розвитку. За допомогою заходів державної фінансової, податкової, зовнішньоекономічної та митної політики опрацьовується вплив на рівень агропромислового виробництва;

– адекватності. Потребує, щоб система державних регуляторів розвитку АПК та засоби їх застосування відображали реалії сучасного етапу соціально-економічного розвитку аграрної сфери економіки;

– оптимальному поєднанні адміністративно-правових та економічних нахилів;

– державній підтримці. У Законі України «Про державну підтримку сільського господарства» від 24.06.2004 № 1877 державну підтримку товарного агропромислового виробництва трактовано як урегульовану нормами права сукупність організаційних, економічних, правових та інших засобів (пільг та переваг), які надаються державою в особі уповноважених органів за рахунок державних ресурсів або шляхом відмови держави від отримання певних доходів, сільськогосподарським товаровиробникам для забезпечення продовольчої безпеки держави, розв'язання соціально-економічних проблем, сприяння соціальному розвитку сільської місцевості, відновлення та підтримання екологічної рівноваги території;

– пріоритетності. За умов євроінтеграції необхідно відмовитися від практики розпорошення обмежених фінансових ресурсів держави між значною кількістю державних програм та напрямів бюджетного фінансування. Натомість доцільно визначити чіткий та стислий перелік пріоритетів розвитку внутрішніх галузевих ринків України за рахунок вітчизняної продукції. Кількість пріоритетних секторів внутрішнього ринку, які мають отримати державну підтримку, має визначатися виходячи з реальних фінансових

можливостей державного бюджету та заходів, які відповідають умовам приєднання України до СОТ та ЄС;

– цілеспрямованості та адресності державної підтримки аграрних товаровиробників. Більшість законодавчих актів, якими регульоване питання надання державної підтримки суб'єктам аграрного підприємництва, характеризується цілеспрямованістю та адресністю державної підтримки аграрного підприємництва. Своєю чергою, принцип адресності передбачає надання державної підтримки чітко визначеним категоріям аграріїв;

– мобільності державної підтримки аграрних товаровиробників. Передбачає оперативне реагування на потреби аграрних товаровиробників, особливо під час посівних робіт, для недопущення порушення технології вирощування сільськогосподарських культур;

– стимулюванні. Забезпечує підвищення ефективності діяльності аграрних товаровиробників та їх подальший економічний розвиток;

– помірному протекціонізму розвитку сільського господарства. Сутність даного принципу полягає у захисті державою інтересів аграріїв як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках;

– гарантуванні продовольчої безпеки;

– нарощуванні інвестиційного потенціалу та інноваційності;

– нарощуванні експортного потенціалу галузі;

– поєднанні економічних та соціальних цілей. Державне регулювання, що орієнтується виключно на вирішення економічних завдань на шкоду соціальним, із самого початку проречене на поразку. Успіх можливий лише тоді, коли економічні заходи державного управління поєднуються із заходами щодо підтримки соціального розвитку на селі;

– ефективному антимонопольному регулюванні цін на продукцію АПК;

– поєднанні державного впливу і ринкових регуляторів;

– забезпеченні єдності стратегічного і поточного державного регулювання та його оперативності;

– поступовому згортанні регуляторних функцій держави на користь ринкового механізму з урахуванням тенденцій на європейському і світовому агропродовольчому ринку;

– дотаційності аграрного сектору, рівень якої в розвинених країнах коливається, як правило, у діапазоні 30–80% у вартості виробленої продукції (в Україні цей показник не перевищує 12%);

– державному сприянні розширенню ємності національного аграрного ринку і стимулюванні експорту аграрної продукції на світовий ринок;

– прагненні увійти на аграрний ринок країни, що розвивається, закриваючи при цьому свої ринки;

– екологічній доцільності. Державне регулювання розвитку аграрного товаровиробництва має враховувати особливості провадження виробничо-господарської діяльності суб'єктами аграрного підприємництва, яка тісно пов'язана з природокористуванням, оскільки природні ресурси є основним засобом виробництва, тому підвищення продуктивності аграрного виробництва перебуває в безпосередній залежності від стану природного

середовища, його можливостей забезпечити на необхідному рівні процеси відтворення в екосистемах;

– державній підтримці наукових досліджень щодо створення та впровадження нових екологічно чистих ресурсозберігаючих технологій вирощування, поглибленої переробки сільськогосподарської сировини та виготовлення з неї конкурентоздатної вітчизняної продукції;

– відповідальності держави за стан справ в аграрному секторі;

– відповідності бюджетного фінансування вимогам СОТ та САП країн ЄС;

– спрямованості на добробут селян, соціальний захист та розвиток сільських територій.

Перелічені елементи мають бути каркасом під час моделювання конкретних елементів державного регулювання розвитку АПК України в умовах євроінтеграції, забезпеченні його цілісності та синхронності у взаємодії всіх блоків державного регулювання, тобто, іншими словами, вони мають стати підґрунтям для формування «правил гри»: формування аграрної політики, вибору форм, методів та інструментів державного регулювання розвитку АПК.

Дотримання зазначених принципів, на нашу думку, дасть змогу вивести аграрний сектор на якісно новий етап розвитку, забезпечити продовольчу безпеку країни, підвищити рівень конкурентоспроможності продукції аграрних товаровиробників, соціальний розвиток села та покращити добробут усього населення країни.

Висновок. Кожний етап розвитку держави вимагає постановки адекватних стратегічних цілей, їх конкретизації відповідно до окремих сфер і галузей економіки.

Така політика конкретизується заходами, до яких належать:

1) системна інтеграція у світове господарство із забезпеченням реальної міжнародної конкурентоспроможності;

2) ефективна міжнародна спеціалізація, скоординована із внутрішньою структурною модернізацією та орієнтована на доступні прогресуючі сегменти світового ринку;

3) спрямована на ліквідацію монопольної чи монополістичної залежності від окремих зарубіжних ринків (міжнародна диверсифікація);

4) становлення власних транснаціональних економічних структур із глобальним менеджментом;

5) забезпечення належного рівня економічної безпеки з дійовими механізмами захисту від несприятливих змін міжнародної кон'юнктури та фінансових криз.

Метою стратегії на наступне десятиліття проголошується забезпечення підґрунтя України як високорозвиненої, соціальної за своєю сутністю, демократичної правової держави, її інтегрування у світовий економічний процес як країни з конкурентоспроможною економікою, здатною вирішувати найскладніші завдання свого розвитку. Якщо на попередньому етапі реформ здійснювався демонтаж (через механізми лібералізації) державно-адміністративної системи управління, то тепер ставиться нова мета –

формування сильної держави, активізація її регулюючої функції і водночас здійснення такої політики, яка б не лише зберегла, а й істотно посилила ринковий вектор розвитку.

Список використаних джерел:

1. Аграрна реформа в Україні / П.І. Гайдуцький, П.Т. Саблук, Ю.О. Лупенко [та ін.] ; за ред. П.І. Гайдуцького. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 424 с.
2. Денисенко А.А. Забезпечення ефективної системи державного регулювання аграрного виробництва / А.А. Денисенко // Економіка АПК. – 2003. – № 8. – С. 89–96.
3. Дем'яненко М.Я. Фінансові проблеми формування та розвитку аграрного ринку – доповідь на Дев'ятих річних зборах Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників (26–27 квітня 2007 р.) / М.Я. Дем'яненко // Економіка АПК. – 2007. – № 5. – С. 4–13.
4. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» 24.06.2004 № 1877-IV (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua.
5. Ковтун О.І. Державне регулювання економіки : [навч. посіб.] / О.І. Ковтун. – Львів : Новий Світ-2000, 2006. – 432 с.
6. Макаренко П.М. Концептуальні засади системного інноваційного оновлення сільськогосподарського виробництва / П.М. Макаренко, Н.К. Васильєва // Агросвіт. – 2008. – № 1. – С. 17–20.
7. Фещенко Н.М. Окремі аспекти державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників / Н.М. Фещенко // Агроінком. – 2006. – № 3–4. – С. 11–19.

Шедяков В.Е.

*доктор социологических наук, кандидат экономических наук,
независимый исследователь
г. Киев, Украина*

ВЗАИМОСВЯЗЬ ФУНДАМЕНТАЛЬНОГО И АКТУАЛЬНОГО УРОВНЕЙ В ОСУЩЕСТВЛЕНИИ УСТОЙЧИВОГО СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

Аннотация

Фундаментальные механизмы саморегулирования и саморазвития общества связываются с реализацией его базовых ценностно-смысловых комплексов. Устойчивость социально-экономического развития рассматривается в контексте инновационного формообразования традиций. Демонстрируется роль социокультурного фактора (в частности, доверия) для долговременного социально-экономического успеха. Конкуренция между сосуществующими культурно-цивилизационными мирами анализируется в контексте инициирования каждым из них череды Сверхпроектов. Актуальные акценты в осуществлении социально-экономического развития вносятся условиями постмодерна, в частности, процессами постглобализации. Новые условия кардинально повышают значение интеллекта и нравственности, что иницирует очеловечивание